

korist ruskoslavenskog i, nešto rjeđe, srpskog narodnog jezika. Značajne su takve izmjene na fonetsko-fonološkom, manje na morfološkom i tvorbenom, a najčešće na leksičkom planu. Kako je riječ o predstandardizacijskom vremenu, Damjanović takav zahvat stavlja u kontekst traženja koncepta književnog jezika i u Srbiji: Rajić očito vjeruje da bi se miješanjem importiranog artificijelnog ruskoslavenskog i narodnog srpskog jezika dobio jezik prikladan za knjige namijenjene srpskom građanskom puku, zanatlijama i trgovcima.

Analizirajući u tekstu »Ćirilometodska baština u prepisci Rački–Strossmayer« (155–172) bogatu privatnu korespondenciju između dvojice hrvatskih velikana iz druge polovine 19. stoljeća, izdvaja autor segmente koji se odnose na ćirilometodsku problematiku, koju su ta dvojica preteča budućih događanja smatrala temeljem željenog jedinstva Istoka i Zapada, odnosno slavenstva. Pogled u privatnu prepisku daje poznatim stavovima i djelovanju drugačiju, produbljeniju dimenziju.

Ovi tekstovi otkrivaju drugi Damjanovićev profil, znanstveni, nadnesen nad sofisticiran i najvećim dijelom neistražen materijal. Njihov će sadržaj biti dragocjen onim (još uvijek rijetkim) djelatnicima koji se bave ili će se baviti hrvatskom medijevalistikom i razdobljem do 20. stoljeća: prije svega povjesničarima hrvatskog jezika i književnosti, ali i dijalektolozima, standardolozima pa i kulturolozima.

Knjiga je opremljena uvodom (Riječ unaprijed, 7), Napomenom o tekstovima u ovoj knjizi (173), Kazalom imena (175–180) i Bilješkom o autoru (181).

Knjiga predstavlja svog autora u obama polovima društvene djelatnosti kojima se bavi: kao nastavnika, promicatelja i popularizatora jedne od temeljnih ideja u našoj kulturi, te kao znanstvenika i istraživača unutar vertikale te iste ideje. Naša je zajednica ovom knjigom na dvostruku dobitku: prvi je njezin dio u ovom trenutku dobrodošao priručnik i izvor studentima za sveučilišnu nastavu općeslavenskog književnog jezika, a drugi je dio na jednom mjestu prikupljen određen broj znanstvenih radova, dobrodošao znanstvenim djelatnicima.

Stjepana Damjanovića rese izuzetne ljudske kvalitete, među kojima je konstantna obveza i zahvalnost velikanima duha i potica-

teljima. I u ovoj su knjizi dvije posvete takvim izuzetnim osobama. Cijela je knjiga posvećena Eduardu Hercigonji za njegov šezdeseti rođendan (za one koji to ne znaju: Eduard Hercigonja je čovjek i znanstvenik koji je mladom Damjanoviću bio pretečom i pretpostavljenim na istoj sveučilišnoj katedri, ali i učiteljem i voditeljem u njegovim znanstvenim prvijencima, te konačno čovjek u čijem se blagotvornom ozračju razvijao i osamostalio); »Korizmene propovijedi Broza Kolunića« posvećene su Mitru Dragutincu (netko tko nije poput mene proveo dio djetinjstva u Damjanovićevoj rodnoj Strizivojnoj, ne može znati da je Mitar Dragutinac bio u tom slavonskom selu mladim župnikom, te da je bio intelektualac koji je u dušama seoskih dječaka poticao duhovne iskre, a u nekima od njih užegao i trajni plamen).

Konačno, knjiga je izišla u jednoj od najtežih godina u dugoj povijesti Hrvata i Hrvatske: u 1991. godini. Ima duboke simbolike u tome da baš u godini posvemašnje egzistencijalne upitnosti i devastacije Hrvata i Hrvatske iziđe poput svjetlosti knjiga koja svjedoči o trajanju i neuništivosti korijena i fundamentalne ideje ovog naroda i ovog prostora, kao što ima simbolike i u činjenici da je, uz Međunarodni slavistički centar iz hrvatskoga glavnog grada, suizdavač ovoj knjizi i Izdavački centar »Revija« iz Osijeka, hrvatske slavonske metropole, grada osobito bjesomučno razaranog ali i branjenog u svim njegovim segmentima. Govori dakle, djelo, ali govori i čin.

Diana Stolac

ANATOMIJA JEDNE MISTIFIKACIJE

Josip Vončina,
KORIJENI KRLEŽINA KEREMPUHA
Naprijed, zagreb 1991.

O *Baladama Petrice Kerempuha* Miroslava Krleže napisane su brojne stranice eseja, stručnih i znanstvenih misli i analiza. Nazvane se »remek-djelom«, »najljepšom knjigom poezije ikad napisanom kajkavskim 'jezikom'«, monumentalnim pjesničkim djelom«...

Jezik je okarakteriziran kao »oporo arhajski«, »neobičan«, »sa zemljom srođeni«, »neuništivi«; u *Baladama* »odzvanja govorni i neobično muzikalni ton našega narodnog jezika«...

Kad su ovi citati bili uklopljeni u veće cjeline, mogao ih je čitatelj nesklon pažljivo čitanju možda i ne zamijetiti kao svojevrsnu mistifikaciju Krležina djela. Ali, Josip Vončina zasigurno nije pobornik paušalnih ocjena, glasnih glorifikacija niti je površni čitatelj. Svo njegovo djelo odaje samozatajna znanstvenika kojega ni nužnost dugotrajnog prekapanja po brojnim tekstovima i teško čitljivim rukopisima neće spriječiti da provjeri svaku svoju (i ne samo svoju) javnosti ponudenu riječ. Stoga ne čudi da motiv za reagiranje može biti upravo neodređenost, nepreciznost, neprovjerenost detalja i neodosljednost u filološkim djelima. Rezultira to, nerijetko, izuzetno vrijednim analizama. Jedna od njih je i knjiga čiji prikaz nudimo.

Pred nama je posljednja knjiga Josipa Vončine *Korijeni Krležina Kerempuha* (Naprijed, Zagreb, 1991, 285 str.). U njoj Vončina, istraživač i proučavatelj jezika i stila hrvatske književnosti, »razgovara« s bogatom literaturom napisanom o Krležinim *Baladama*, (ne)prihvata tuđe stavove i (ne)vjerodostojne zaključke – uvijek temeljeći svoje spoznaje na svestranoj analizi teksta.

Kao i u ostalim Vončinim knjigama, i ovdje je posebna pažnja posvećena metodološkim pitanjima. Samo jasna i čista metodologija istraživanja može donijeti relevantne zaključke, dok je dovoljan otklon makar i u jednom segmentu da se sve počne rušiti kao kuća od karata.

Jezik *Balada Petrice Kerempuha* literatura definira različito – ponekad metodološki nejasno i bez egzaktnih dokaza – što očito potiče na lingvistička istraživanja. Kao primjer – možemo navesti uspoređivanje »kajkavštine« i »književne štokavštine«, dakle organskog i anorganskog sustava, i sl.

Joža Skok uočava troslojnost Krležine kajkavštine: »jezično-književna tradicija« + »živa kajkavska fraza« + »osobna autorova jezična kreacija« (str. 9) a za Viktora Žmegača je ona »neka vrst književne sinteze jezične i općekulturne povijesti naših kajkavskih krajeva« (str. 19). Kroz cijelu se knjigu Vončina oslanja i na značajne radove o Krležinim *Baladama* i drugim referentnim temama

iz pera lingvista Milana Moguša, Radoslava Katičića, Antuna Šojata i Josipa Lisca, npr.

U odjeljku *O mogućim pristupima* Vončina pokazuje kako su autori »objašnjavali *Balade* trojako, i to na temelju: 1. vlastitih dojmova; 2. potrebe da se tekst protumači objasnidbenim rječnikom; 3. zahtjeva da se (ponajviše na leksičkoj razini) ustanovi Krležina veza s jezičnom dijakronijom« (str. 56). Potpuno je razumljivo da prvi, impresionistički način može rezultirati skupom epiteta tipa »genijalno«, ali imalo zahtjevniji čitalac ne saznaje što to čini *Balade* iznimnima u Krležinu opusu. Jer, što znače »bogata orkestracija kajkavskoga dijalekta«, »leksičko obilje i glasovna impresija«?!

Drugi se pristup ograničio samo na leksičku razinu pa se pokazao nedovoljnim za razumijevanje jezične kompleksnosti *Balada* (prema je u literaturi takav način najviše hvaljen). Vončina ovdje detaljno analizira pristup *Baladama* iz pera Bosiljke Paske namijenjen školskoj omladini, iz 1966. godine. Pokazuje svoj izrazit smisao za nijanse i upozorava – na konkretnim primjerima – na autorčinu nepreciznost ali i stvarne greške do kojih ne bi došlo da je navedena literatura zaista pažljivo pročitana i ekscerpirana. Još jedan hvalospjev *Baladama* na staklenim nogama.

Treći je pristup najzahtjevniji jer teži kompleksnoj lingvističkoj obradi *Balada*. Vončina na sljedećih stotinjak stranica svoje knjige analizira stilski, jezično i sadržajno tekst *Balada* u suodnosu s kajkavskom književnojezičnom tradicijom od Ivana Pergošića i Antuna Vramca do Ignaca Kristijanovića, a ne zaobilazi ni mogući utjecaj Terezije Goričančeve i Jakoba Lovrenčića.

Zasluge Krležine bake Terezije Goričančeve za bogatstvo jezika u *Baladama* preuveličane su. Ona je, naime, mogla pružiti svome unuku jezični uzorak samo do desete godine života, što je prerano za govorenje o značajnom izvoru kajkavskog leksika za budućega pjesnika. Ipak, baka s varaždinskom i unuk sa zagrebačkom kajkavštinom zasigurno su u komunikacijske svrhe stvorili uzus, što je moglo Krleži predstavljati model općekajkavske koine. A postojeća literatura Tereziju Goričančevu glorificira do sintagmi »homerski lik« i »lingvistički mudrac«. Još jedna mistifikacija manje.

Prozna knjižica Jakoba Lovrenčića *Petrica Kerempuh iliti čini i življenje človeka*

*prokšeno*ga tiskana je u Varaždinu 1834. godine i doživjela preko 60 (!) izdanja. Vončina zaključuje da je Krleža sigurno znao za to djelo, i da je ono poslužilo kao književni uzor stoljeće mlađim *Baladama*. A Vladoje Dukat je objavio u RADU JAZU 1919. godine tekst *Lovrenčićev »Petrica Kerempuh«*. I dok u povijesti starije kajkavske književnosti Jakob Lovrenčić nije ostavio značajnijega traga, zaslužio je svoje mjesto u analizama Krležinih *Balada*.

Vončina precizno analizira važnije stare uzore Krležinim *Baladama*: začetnika Ivana Pergošića i Antuna Vramca, Frana Krstu Frankopana, naročito leksikografe Jurja Habledića, Ivana Belostenca i Andriju Jambrešića te konačno literate uoči narodnog preporoda – Tituša Brezovačkoga, Tomaša Mikloušića i Pavla Štoosa, sve do najupornijeg branitelja kajkavštine Ignaca Kristijanovića.

Izdvajamo neke od zaključaka o njima:

»Krleža je već u jednoga od prvih kajkavskih pisaca (u Antuna Vramca) našao poticaja za jezične dvostrukosti što ih je obilno primjenjivao u *Baladama*« (str. 146).

»U tematsko-motivskome smislu Frankopanova je književna ostavština pružila Krleži nekoliko važnih poticaja, koji nisu zanemarivi (a baladi *Ni med cvetjem ni pravice* čine pravu osnovu). Štoviše, taj nas opus navodi da otkrijemo i neknjiževne stare tekstove (isprave) što su Krleži pružali do u pojedinosti vjernu sliku o životu i zbivanjima u 17. stoljeću, sliku o nekadašnjemu stanju u 'ostacima ostataka' koja se snažno odrazila u *Baladama*« (str. 165).

»S pravom se može pretpostaviti da su Krleži, kad je pripremio *Balade*, glavni izvori leksičke građe bili rječnici Jurja Habledića, Ivana Belostenca i Andrije Jambrešića. Slika o tome bit će još jasnija kad se sa starim rječnicima usporedi leksička građa *Balada* (koja je po abecedi, i to precizno, svrstana u konkordanciji). Na taj će se način također lakše i uvjerljivije pokazati u čemu se sastoji Krležin osobni doprinos, njegova jezična kreacija« (str. 164/165). Doprinos je Vončinin ustanovljavanje pojedinačnih utjecaja starokajkavskih leksikografa, a ne samo konstatacija (s ponekim primjerom) skupnog utjecaja.

Vončina dalje piše: »*Baladama* je Brezovački (...) mogao podariti prstavost kajkavske višeslojnosti (na relaciji: propovijedni stil – govor zagrebačkih meštara – ruralni kajkavski govor). Naprotiv, Mikloušić je Krležu potakao da vjeruje u neku 'caicavitas illustris'...« (str. 180).

U Vončininoj analizi korijena Krležina Kerempuha slijede bilješke s područja stila. U uvodnom odjeljku o stilu Josip Vončina sažeto iznosi svrhu lingvostilističkih postupaka: »Lingvističkom proučavanju književnih tekstova konačna je svrha da na egzaktan način pokaže jezik kao sredstvo umjetničkog izražavanja. Takvo proučavanje uvijek vodi prema stilistici. Put je veoma težak: zahtijeva minuciozno otkrivanje i svrstavanje sitnih jezičnih podataka« (str. 187). I Vončina to čini. Od grafostilistike do sintaktostilistike ne preskačući jezične razine. Postupci koje primjenjuje otkrivaju stilsku obilježenost na temelju jezičnih podataka.

Budući da se leksičkim bogatstvom bavi većina proučavatelja Krležinih *Balada*, Vončina za analize na leksičkoj razini ukazuje na neke nejasnoće i upućuje na kreativnu upotrebu kompjutorske konkordancije *Balada*, čije jedno moguće zanimljivo čitanje nudi Milan Moguš.

Sintaktičke se razine rijetko koji lingvist dotiče u svojoj stilističkoj analizi. Josip Vončina je zaista izuzetak. Dapače, brojne lingvostilističke analize ovoga autora, posebno na djelima starije hrvatske književnosti, osnovna su literatura (malobrojnim) sintaktostilističarima.

Bogat popis literature na kraju knjige, čak 425 bibliografskih jedinica neposredno ili posredno vezanih uz Krležine *Balade Petrice Kerempuha* omogućuju provjeru Vončininih stavova.

Na početku smo ovoga prikaza knjigu Josipa Vončine *Korijeni Krležina Kerempuha* nazvali »razgovorom« s književno-povijesnim, književno-teorijskim i lingvističkim stručnjacima koji su pisali o Krležinim *Baladama*. Vončinina je precizna analiza pokazala mnogo neodrživih stavova u toj literaturi, a što je još značajnije, ponudila Krležinim *Baladama* visoko (ali opravdano visoko) mjesto u novijoj hrvatskoj književnosti. Stoga možemo *Korijene Krležina Kerempuha* promatrati i kao anatomiju mistifikacije zvane *Balade Petrice Kerempuha*.